

איך לדבר עם ילדינו על מיניות ואינטימיות

מדריך להורה הדתי

ד"ר יוכבד דיבו

איך לדבר עם ילדינו
על מיניות
ונאינטימיות

מדריך להורה הדתי

אמנון

Yocheved Debow
Talking about Intimacy and Sexuality
A Guide for Orthodox Jewish Parents

יוכבד דיבו
איך לדבר עם ילדינו על מיניות ואינטימיות: מדריך להורה הדתי

עורך אחראי: ראובן ציגלר
עורכת משנה: אפרת גרוס
תרגום: רחל קסל
עריכה לשונית: אפרת גרוס, משה גרוס, אריאל הורוביץ
הגהה: שרה המר
עימוד: רינה בן גל
עיצוב העטיפה: אליהו משגב

© כל הזכויות שמורות ליוכבד דיבו, 2021

ספרי מגיד, הוצאת קורן
ת"ד 4044 ירושלים 9104001
טל': 02-6330530 פקס: 02-6330534
www.maggidbooks.com

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לאחסן במאגר מידע, לשרד או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני, או אחר כל חלק שהוא מן החומר שבספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

מסת"ב 978-965-526-268-1 ISBN

נדפס בישראל 2021 Printed in Israel

לרוד
כי שלי ושלך שלנו הם
ונפשי קשורה בנפשך

לזכר ידיד נפשי במשך שנים רבות
פרופ' יחיאל (סיריל) דומב ז"ל

חיים (הארי) ואנה שימל

תוכן העניינים

מכתבי ברכה	יט
תורות	כז
מבוא	לא

פרק 1: למה לדבר עם ילדינו על מיניות?

למה לדבר?	1
חינוך מגיל צעיר	2
צמיחה ובנייה	4
בני אדם נבראו בצלם אלוקים	4
הגדרת המין והמיניות	5
המורכבות שבניהול חיים דתיים מודרניים	6
תרבות גבוהה ותרבות נמוכה	7
השפעתה של המדיה	8
'חיסון' ילדינו	9
הבחנה בין חינוך ללמידה	11
יחסו של נוער דתי מודרני להלכה	12
המגבלה של הנימוק	13
ערכה של התמודדות דתית	14
לשמור על פרספקטיבה	14
מושג התשובה	15
קביעת מטרות והצבת גבולות	16
בפרק זה דיברנו על	17

פרק 2: תפיסה יהודית של מיניות

- 19 מהי מיניות?
- 20 מהי בריאות מינית?
- 20 עונג בהשקפה יהודית
- 22 חשיבותם של נישואים
- 23 היכרות הדדית
- 24 מערכת יחסים המשלבת גוף ונפש
- 25 המסורת הסגפנית ביהדות
- 26 המטרה של אינטימיות מינית
- 26 אם זה טבעי, למה זה לא בסדר?
- 27 שמירה על הייחוד שבמיניות
- 28 נשים ומיניות
- 29 אינטימיות מינית כביטוי לאינטימיות רגשית
- 31 אבל גם אנחנו מסוגלים לנהל מערכת יחסים אוהבת
- 32 אתיקה מינית יהודית
- 35 בפרק זה דיברנו על

פרק 3: איך לפתוח בשיחה?

- 37 הצורך לדבר עם ילדינו על מיניות
- 37 נקודת מבט יהודית
- 39 תמיכתה של הגמרא
- 40 הסיפור על רב כהנא
- 40 מה עוצר בעדכם?
- 41 בחנו את העמדות שלכם
- 42 אנשים רבים חשים אי־נוחות
- 43 שמירה על פרטיותכם
- 45 ואם לא אדע לענות על השאלות שלהם?
- 46 מסירת מידע בשלב מוקדם מדי
- 47 שימור התמימות
- 48 מה פירוש הדבר 'להיות נורמלי'?
- 49 גאוות יחידה

- 50.....להבין את השאלות של ילדינו
- 50.....השאלות העיקריות שילדינו שואלים
- 52.....העמידו את עצמכם במקומם של הילדים
- 53.....עם מה הילדים שלנו מתמודדים?
- 53.....מסרים תרבותיים ואמצעי התקשורת
- 54.....כיצד לזום שיחה?
- 57.....'ה-שיחה'?
- 58.....חינוך למיניות הוא תפקידם של שני ההורים גם יחד
- 59.....למדו את הבנים ולא רק את הבנות
- 59.....איך די בעובדות
- 60.....אל תחכו שהילדים יפתחו בשיחה
- 61.....תנו דוגמה אישית שממחישה גישה מינית בריאה
- 62.....אסטרטגיות לצורך ניהול שיחה
- 63.....היו ערים לרגעים הפוטנציאליים
- 64.....היו הורים נגישים
- 65.....הקשיבו לילדיכם
- 66.....תשובות לשאלות
- 66.....ילדים שאינם משתפים פעולה
- 67.....באיזו שפה להשתמש?
- 68.....תמיכה להורים
- 68.....משאבים
- 68.....קבוצות הורים
- 69.....קבוצת וואטסאפ של הורים
- 70.....בפרק זה דיברנו על

פרק 4: התפתחות בקרב ילדים

- 71.....גילים ושלבים
- 72.....מהי מיניות אצל ילדים?
- 73.....גיל 0-2: ינקות
- 74.....גיל 2-5: הגיל הרך
- 82.....גיל 5-8: הכיתות הנמוכות

90גיל 8-13: התבגרות מינית
101גיל 14-18: השלב המתקדם של גיל ההתבגרות
102לימוד עובדות החיים – איך ילדים באים לעולם?
108שאלות נוספות שילדים יכולים לשאול
108איך תינוקות חיים וגדלים בתוך הבטן של אימא?
109איך התינוקות יוצאים מהבטן של אימא?
109ואם הילדים שלנו יספרו לחבריהם?
110ילדים מאומצים וילדים שנולדו באמצעות הפריה מלאכותית
111סיכום
112בפרק זה דיברנו על

פרק 5: דימוי גוף

113מהו דימוי גוף?
114דימוי גוף ואמצעי התקשורת
114דימוי גוף בגיל צעיר מאוד
115חוסר שביעות רצון מהגוף שלנו
115הבנת הצרכים התזונתיים של ילדים במהלך גדילתם
115דימוי גוף והערכה עצמית
116לנשים אמיתיות יש גוף אמיתי
118גישה יהודית
119הורות מעשית
119דוגמה אישית נאותה
120להתחיל בגיל צעיר
120הערכה עצמית ודימוי גוף בגיל הרך
121ביקורתיות
122ילדים צעירים הזקוקים לעזרה
122עזרה (לעצמנו ו)לכנותינו המתבגרות
123חינוך בנינו
124פיתוח דימוי גוף חיובי
127לאבות (ולאימהות)
128דימוי גוף והערכה עצמית
129בפרק זה דיברנו על

פרק 6: הפרעות אכילה

132	הפרעות אכילה.....
134	נקודת מבט יהודית.....
134	הפרעות אכילה בקהילה הדתית.....
135	יוזמה.....
136	הורות מעשית.....
136	תפקיד ההורים.....
137	איך נדע אם ילדינו סובלים מהפרעת אכילה?.....
138	כיצד נוכל לעזור לילדינו?.....
139	הפרעות אכילה והאינטרנט.....
139	אתם וגופכם.....
139	שיחות על אוכל ועל משקל.....
140	מילה על בנים.....
141	הפרעות אכילה: מיתוסים לעומת עובדות.....
142	בפרק זה דיברנו על.....

פרק 7: צניעות

143	צניעות.....
144	אובדן גבולות.....
145	אתגרי הצניעות.....
145	גישה יהודית לצניעות.....
146	כבוד עצמי.....
147	האיזון שבפרטיות.....
147	כיסוי וגילוי.....
148	לסיכום.....
149	הורות מעשית.....
149	צניעות ולבוש.....
149	צניעות בעיני בנותינו בגיל הנעורים.....
150	הבנת התנגדויותיהן של בנותינו.....
152	גישות לניהול שיחות על צניעות.....
152	הבנת הצניעות – גישות.....

157.....	אבות וצניעות.....
158.....	הדגשה מוגזמת.....
159.....	בפרק זה דיברנו על.....

פרק 8: יחסים בין המינים

161.....	ההתלבטות שלי.....
165.....	בני נוער ושמירת נגיעה.....
166.....	הגדרות של שמירת נגיעה.....
167.....	התמודדות עם דילמות.....
168.....	התנהגות בין המינים.....
170.....	תפיסות משתנות: העיקרון של שמירת נגיעה.....
170.....	נקודת מבט יהודית.....
172.....	איסורי קרבה – אופן הצגתם לפני בני הנוער.....
173.....	קשרים פיזיים בין המינים.....
174.....	המשמעות של מגע.....
176.....	נושאי היסוד ההלכתיים.....
178.....	ניתוח מורכב יותר.....
180.....	מגע חברתי.....
181.....	מה בנוגע ליחסים רומנטיים?.....
182.....	'כן' לידדות, 'לא' למערכות יחסים.....
183.....	הצורך בשליטה עצמית.....
183.....	הערכה כלפי ילדינו.....
184.....	המחיר.....
185.....	ילדים במערכת יחסים.....
188.....	הורות לילדים פעילים מינית.....
189.....	קביעה מחודשת של גבולות אישיים.....
190.....	רווקות מאוחרת.....
191.....	פגישות רומנטיות – כיצד נעזור לילדינו?.....
192.....	מהי אהבה?.....

194 התמדה במערכת יחסים מהסיבות הלא נכונות
195 מדריכי חתנים וכלות
197 פשוט לרצות
197 אלימות במשפחה
198 לסיכום
200 בפרק זה דיברנו על

פרק 9: התמודדות עם ברכת הזרע

201 מבוא
202 הגדרת מונחים
203 גישתה של הרפואה
204 גישה יהודית
204 האתגר שבקושי
205 אוננות והלכה
205 הגישה הקבלית
206 הגישה ההלכתית הנורמטיבית
206 הבנה פסיכו־פילוסופית
208 ההשפעה השלילית של אוננות
208 הורות מעשית
209 כיצד לשוחח ומתי
211 היו ערים להתנהגות של ילדיכם
211 כיצד לשוחח
211 כיצד להתכונן
212 היכן ומתי יכולה שיחה כזו להתקיים?
213 שיחה לדוגמה
217 לעזור לבנים שלכם לעזור לעצמם
220 אוננות נשית
222 כלות ונשים נשואות
223 מה אומרים לבנות על אתגרי הבנים?
224 בפרק זה דיברנו על

פרק 10: הומוסקסואליות ויהדות

מגדר	226
חמלה	226
המגדר ומורכבויותו	226
מהי הומוסקסואליות?	229
מהי נטייה מינית?	230
איך נעשים הומוסקסואלים?	231
מספרים ואחוזים	232
האם אפשר ללמוד כיצד לא להיות הומוסקסואלים?	233
גישה יהודית	233
מורכבות הנושא	233
מה אומרת ההלכה?	236
הורות מעשית	238
מה לומר לילדינו?	238
כשילדיכם מתארים את עצמם כהומוסקסואלים	239
אפשרויות עבור הומוסקסואלים דתיים	241
איתור מקורות תמיכה	242
על נזילות מינית	243
בפרק זה דיברנו על	244

פרק 11: להבין את סוגיית המגדר – ג'נדר וטרנסג'נדר ביהדות

זהות מגדרית	245
להיות טרנסג'נדר	246
תהליכים של שינוי מגדרי	246
גישה יהודית למגדר ולשינוי מגדרי	248
הלכה וניתוחים לאשרור מגדרי	249
מקומו של אדם שעבר שינוי מגדרי בחברה הדתית	250
אתגרים	252
הורים	252
כמה מחשבות לסיכום	253
בפרק זה דיברנו על	255

פרק 12: המדיה והאתגרים שהיא מזמנת

257	שינויים בשימוש במדיה לאורך זמן
259	המדיה כחיה של ילדינו
259	מדיה בחדר השינה
260	הערך של גידול ילדים 'לא מחוברים'
261	על קביעת גבולות
261	בחירת תוכן
262	טלוויזיה
263	מילה על נטפליקס
263	קווים מנחים
264	גבולות
266	שימוש בסדרות כמקור ל'רגעים נלמדים'
266	טלפון חכם
268	הצבת גבולות והשלכות
268	שליחת תוכן מיני באמצעות הטלפון
270	הסלפי ואנחנו
270	כוחו של האינטרנט
271	היקף חובק עולם
272	אנונימיות
273	נגישות מיידית
273	תקשורת באמצעות המחשב
274	לסיכום
274	חשיפה לתוכן מיני
275	בריונות ברשת
276	רשתות חברתיות
279	בני נוער ברשתות החברתיות
279	טיק טוק
280	אתגרי טיק טוק
281	הצעה לעקרונות מנחים
285	מהי פורנוגרפיה?
286	החפצה
286	לא דומה למציאות
287	סיפוק מהיר

288.....	ערכים אנטי־דתיים
288.....	גישת ד"ר יניב אפרתי
289.....	גישה יהודית
290.....	תרבות המושפעת מפורנוגרפיה
291.....	התייחסות לנושא
292.....	פורנוגרפיה בקהילה הדתית
292.....	עזרה למתמודדים
293.....	ריגול אחר ילדינו
295.....	בפרק זה דיברנו על

פרק 13: הטרדה ופגיעה מינית

297.....	הטרדה ופגיעה מינית
298.....	הגדרת המונחים
299.....	גישה יהודית
300.....	הורות מעשית
300.....	איך להכין ילדים בגיל צעיר
302.....	שיחה עם ילדים בוגרים יותר
303.....	מה עוד אוכל לעשות?
303.....	את הילדים בגיל יסודי וגן יש ללמד
304.....	בני 6-11
305.....	בני 13-18
306.....	איך אדע?
306.....	כאשר ילדיי מספרים לי שפגעו בהם
307.....	עוד כמה אסטרטגיות כלליות
308.....	#MeToo
309.....	בפרק זה דיברנו על

פרק 14: משמעת עצמית כדרך להגיע לקדושה

311.....	כוחה של משמעת עצמית
312.....	חשיבותה של שליטה עצמית

- 314..... הגדרה חדשה לאדם מוסרי
- 315..... פיתוח שריר השליטה העצמית
- 316..... יצירת סביבה של ריסון עצמי
- 317..... משמעת עצמית במערכות יחסים עם בני המגדר השני
- 318..... השפעתם של סמים ואלכוהול על משמעת עצמית
- 319..... ריסון במהלך החיים
- 320..... ערכה של התמודדות דתית
- 320..... מתנת התשובה
- 320..... קדושים תהיו
- 321..... גאוות יחידה
- 322..... סיום
- 324..... בפרק זה דיברנו על
- 325..... מדריך קצר להתבגרות עבור הנערה הדתית
- 333..... מדריך קצר להתבגרות עבור הנער הדתי
- 341..... התמודדות עם הוצאת זרע בגיל ההתבגרות
- 347..... קיצורים ביבליוגרפיים
- 363..... הערות

מכתבי ברכה

הרב ד"ר צבי הירש ויינרב

אני מנסה למצוא את המילים להביע את ההתרגשות העזה שחשתי למקרא ספרה החדש של ד"ר יוכבד דיבו, "איך לדבר עם ילדינו על מיניות ואינטימיות: מדריך להורה הדתי", ואני מוצף בשמות תואר, וכולם דברי שבח: הכרחי, אינפורמטיבי, מעשי, גלוי, מקיף, ברור.

הכרחי – מראשית הזמנים היה החינוך בנושאי רבייה אנושית באחריות המשפחה. לא ידוע לנו כיצד הקנו הורים לילדיהם מידע על מין ורבייה בזמנים עברו. רוב ההורים הדתיים מתקשים היום מאוד להעביר את המידע החיוני הזה לילדיהם באופן עובדתי מבחינה מדעית, מדויק מבחינה הלכתית ומועיל. התהליך הזה מעורר לרוב מבוכה בקרב הורים, ורבים מתחמקים מאחריות ומשאירים היבט חיוני זה של החינוך בידי אחרים. לפעמים האחריות עוברת לידיהם של מורים וספרי לימוד, אבל לעיתים קרובות יותר ילדינו לומדים על מין מחבריהם במגרש המשחקים, או גרוע מזה, מגיבורי התרבות של החברה המערבית בת־זמננו שדעותיהם וערכיהם בהחלט אינם תואמים את מה שנראה לנו כדאי ובריא, וסותרים לחלוטין את אמונתנו הדתית.

לפיכך, זה מכבר קיים צורך בספר כמו ספרה של ד"ר דיבו. הורים זקוקים לו כדי לקיים חובה עקרונית זו באופן מיטיב שיצליח לצמצם, ואולי אף לבטל לחלוטין, את המבוכה הנלווית לה. ספר זה מגיע בדיוק בזמן, והוא עונה על צורך מיידי.

אינפורמטיבי – פעמים רבות במהלך השנים אמרו לי הורים שיעצתי להם בנושא זה: "אנחנו פשוט לא יודעים מה לומר". רובם מודים שאינם יודעים באילו מילים להשתמש כדי לתקשר היטב עם ילדיהם הצעירים. רבים אינם בטוחים מהו המסר של התורה בנושא חיוני זה. יש שמודים שהם אינם מתמצאים בפרטים הנוגעים לרבייה האנושית ולמיניות.

ד"ר דיבו עוזרת להפיג את תחושות הבורות וחוסר המיומנות. שפת הילדים ככל שלבי ההתפתחות נהירה לה, והיא חולקת עצות מעשיות בדבר מונחים ודימויים שמדברים גם לצעירים ביותר. היא מספקת ידע מדעי בנושאים כמו: הפיזיולוגיה של הרבייה, דימוי גוף, וסת ואוננות, ואף הומוסקסואליות. היא מתמחה במיוחד בהצגה ובהבהרה של ערכים יהודיים ועקרונות הלכתיים. היא מגדירה את האתיקה המינית היהודית, מלמדת צניעות, ומשכנעת את הקוראים במקומה החשוב של התשובה ובאפשרות להשתמש במשמעת עצמית, גם בימינו אלה, כדרך להגיע לקדושה.

מעשי – ספר זה מבוסס על ניסיונה הנרחב ומומחיותה המעשית של המחברת. ד"ר דיבו היא בעלת מיומנות כמו גם השכלה מקיפה בתחום המדעי הכללי של התפתחות האדם. לרשותה ידע נרחב בטקסטים ההלכתיים והמחשבתיים הרלוונטיים. כהשלמה לידע האישי שלה וכדי להעניק לו תוקף נוסף, היא דאגה להתייעץ גם עם שפע של רבנים, מחנכים ויועצים פסיכולוגיים. וחשוב מכול, ד"ר דיבו מכירה את עולם הילדים. היא מודעת לקונפליקטים ולפיתויים שהם חווים והיא שמעה את שאלותיהם. דבריה מבוססים ישירות על האינטראקציות הרבות שהיו לה עם הורים וילדים. ההוראות וההמלצות שלה לעולם אינן מופשטות ותיאורטיות אלא תמיד מעשיות ומציאותיות.

גלוי – ספר כזה נועד לכישלון אם לא יהיה גלוי לב ועובדתי. אל לו להתבסס על תפיסה לא מציאותית של מסוגלות הורית, ואל לו להתעלם מחוויותיהם ומחשבותיהם הממשיות של ילדים בימינו. הוא חייב לקרוא לדברים בשמם ולפעמים אף להתייחס למיניות ואינטימיות באופן בוטה, ועליו להימנע תמיד מעיוות המסרים של התורה בנושא זה. הוא חייב לשים הכול על השולחן, וזה בדיוק מה שעושה ד"ר דיבו בספרה.

מקיף – זה איננו מדריך מעשי פשטני. בספר יש התייחסות מקיפה לנושא בכ-400 עמודים. הוא מתייחס לשלל נושאים חיוניים, גם אם בתחילה אולי לא יבינו הקוראים את חשיבותם. כוונתי במיוחד לפרק על הפרעות אכילה ולדיונים המועילים ומלאי התוכנה על אמצעי התקשורת, ובמיוחד האינטרנט. טיפולה בנושא הרגיש של הטרדה ופגיעה מינית הוא בגדר קריאת חובה.

ישנם ספרים שיש בהם חומר רב, אך הם סובלים מהיעדר לכידות. ספרים כאלו מקיפים מדי, ויוצרים את הרושם שמחברם פשוט שפך על הנייר את כל הידע שלו בנושא. ספרה של ד"ר דיבו אינו חוטא בכך. ד"ר דיבו מפגינה לא רק שליטה בכמה תחומים נבדלים, אלא גם מצליחה למזג את הידע הרב בהתאמה מלאה, כמו בין חלקיו של פאזל ענק.

בהירות – לבסוף, הספר כתוב באופן משכנע וברור לכל קורא בר־דעת. הוא עוסק בנושאים מורכבים וברעיונות שלרבים יש בהם מן החידוש. משוכצות בו דוגמאות לשיחות על נושאים רגישים, ולמרות זאת, הוא כתוב בבהירות ראויה לשבח ויש ביכולתו לסייע להורים בפועל, ככוונתה של המחברת. אסיים בשם תואר נוסף, ייחודי – ספר זה הוא מהספרים הבודדים על חינוך מיני המיועד להורים דתיים. זהו הספר היחיד המקיף את הנושא באופן כה מיומן ומשכנע, ובצורה ידידותית למשתמשים. אני מברך את המחברת על הישגה יוצא הדופן, וממליץ על ספרה לכל הורה יהודי שמתייחס לחובות ההורות במלוא הרצינות.

הרב ד"ר צבי הירש ויינרב הוא סגן הנשיא לשעבר של איגוד הקהילות האורתודוקסיות של אמריקה (OU), בעל דוקטורט בפסיכולוגיה קלינית שעבד במשך שנים רבות כפסיכותרפיסט ופסיכולוג קליני.

ד"ר טובה ליכטנשטיין

מאז ומתמיד הורים וילדים התקשו לקיים דו־שיח על הנושאים החשובים בחייהם המשותפים. הסיבות מורכבות, ומושפעות מתרבות, מניסיון חיים, ואף מאישיותם של ההורה והילד. הורים מתקשים במיוחד להתייחס לנושאים מיניים, אם מהרגשת אי־נוחות, אם מחוסר ידע שלהם, אם מרתיעה להכיר בעובדה שלילד שלהם יש צרכים מיניים והוא או היא הפכו להיות חלק מעולם המבוגרים, על כל המשתמע מכך. השיח בין ההורה והילד בנושא מיניות הוא דבר חשוב ביותר. תוכנו אמור להיות חינוכי ומטרתו היא לתת לילד הבנה בנושא. הבנה זו אינה טכנית בלבד, אלא הבנה של המשמעות של מיניות לחיינו. ברומה לשיחות של הורים על יחסי משפחה, יחסים בין־דוריים או על נושאים חברתיים, תפקיד ההורה הוא להבין את רגשי הילד וקשייו ולפרוס בפניו דרך הסתכלות על התופעה ולתת את הכלים הדרושים להתמודדות איתה. הכלים הם כלים מעשיים וערכיים כאחד.

הציבור הדתי חי בעולם שבו הגירויים המיניים הולכים וגדלים. החברה מסביבו מניחה שמיניות אינה מוגבלת בביטוייה לתחום האינטימי והפרטי. יחסי מין אינם נחשבים כדרך ייחודית להבעת קשר רגשי עמוק השמור לזוגות שקשרו קשר נישואים ביניהם, אלא כצורך פיזי בסיסי שאפשר למלא במפגש מזדמן בין אנשים. הנוער שלנו נמצא באינטראקציה מתמדת עם העולם סביבו. גבולותיו אין־סופיים כתוצאה מהמהפכה הדיגיטלית. הם חשופים לעמדות ולתופעות המנוגדות למסורת אבותינו ולהשקפת עולמנו. בני הנוער לא תמיד ערניים לסתירות בין השקפת עולם תורנית לבין מה שנמצא סביבם. הם מתקשים לראות את התמונה הכוללת. הצורך בהכוונה והדרכה של הורים גדול מאי פעם.

ספרה של ד"ר יוכבד דיבו הוא תרומה משמעותית לפיתוח דו־שיח תורני רגיש בין הורים לילדים בנושא התמודדות עם מיניות, על כל מרכיביה, בעולם משתנה. הספר מהווה הדגמה להורים על האופן שבו אפשר לדבר על מיניות בצורה רגישה, כנה וישירה, מתוך ידע ומחויבות עמוקה להלכה. המחברת אינה נרתעת מלהתייחס למגוון נושאים, החל מהתפתחות הילד וכלה באוננות, הומוסקסואליות ואף הטרדה ופגיעה מינית. המחברת מציגה את הנושא, נותנת את המידע הדרוש להורה ולילד להבין את התופעה ואת ההשלכות ההשקפתיות וההלכתיות הטמונות בה. דוגמאות מהניסיון העשיר שלה בנושא ועצות פרקטיות מעשירות את הספר ועומדות לעזרה להורה.

מכתבי ברכה

ספר זה הוא נכס להורה הדתי. אפשר למצוא בו עצות, ידע, דברי השקפה והבנה של הסוגיות ההלכתיות הקשורות למיניות. אני ממליצה על הספר ככלי עזר חשוב להורה בהתמודדות שלו עם נושא חשוב ורגיש.

ד"ר טובה ליכטנשטיין היא מרצה לשעבר בבית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת בר-אילן. כיהנה כיו"ר הוועדה המייעצת לאימוץ בין-ארצי של משרד הרווחה ויו"ר ועדת הרישוי לקביעת מומחיות בילדים ונוער מטעם המועצה לעבודה סוציאלית.

איך לדבר עם ילדינו על מיניות ואינטימיות

ליאורה מינקה, יו"ר אמונה

נְשַׁכְיָמָה לְכַרְמִים נִרְאָה אִם־פְּרָחָה הַגֶּפֶן פִּתַח הַסְּמֹדֵר הַנְּצוּ
הָרְמוֹנִים שָׁם אֶתְּנָ אֶת־דְּדֵי לָךְ:

(שיר השירים ז י"ג)

שיר השירים מהדהד לנו בין כתיבה של קודש לבין כתיבה של כמיהה ותשוקה. החיזור והמיניות שבמגילה עולים קומה לרוחניות שמימית. כך גם בכל העיסוק במיניות. הציבור הדתי-לאומי בישראל נמצא במהפכה של ממש בכל הקשור לנושא המיניות. אחרי ששנים היה הנושא טאבו של ממש, עולים יותר ויותר קולות, דווקא מתוך אנשי מקצוע מוסמכים ותורניים, הקוראים לעורר את השיח ולפתח אותו בצורה בריאה וראויה אל מול הדור הצעיר.

ההליכה בדרך זו של פתיחות ומקצועיות משיגה עבור הציבור הדתי שתי מטרות. ראשית, מתן מענה ישיר ונכון לבני הנוער בנושא שעד כה היה נתון לתיווך חיצוני ופעמים רבות מעוות וללא בקרה. שנית, הידוק הקשר הבין-דורי בין ההורה לילדיו, העמקת התקשורת בין הורים לילדיהם סביב סוגיה המעסיקה את הילדים ורלוונטית להם.

העובדה שהיום מותר ואף צריך לדבר על מיניות היא תעודת הכבוד לציבור שמבין שכדי לחיות בעולם המודרני עלינו להתמודד עם האתגרים החדשים ולא לטאטא אותם מתחת לשולחן או לבנות סביבם חומה. ספר זה של ד"ר יוכבד דיבו נותן כלים מעשיים לכל הורה ומהווה נדבך נוסף במהפכה שמתחוללת. אנו באמונה מברכות את ד"ר דיבו על מפעלה החינוכי וגאות לקחת חלק בהנגשת הנושא למשפחות הדתיות בישראל.

יוסף צבי רימון

רכה של אלון שבות דרום
ראש בתי המדרש ורב המרכז האקדמי לב
ראש מרכז הלכה וחוראה

הרב יוסף צבי רימון

עברתי על חלקים מספרה של ד"ר יוכבד דיבו הי"ו, וראיתי דברים חשובים מאוד לחינוך הילדים והנוער בנושא כל כך רגיש ומשמעותי. אומנם ישנן גישות שונות בנושאים אלו, אבל אפשר למצוא בספר חומר רב, המאפשר נקודות חשיבה וכיוונים שונים, שבהם יוכל להשתמש כל אחד לפי דרכו.

ניתן למצוא בספר ניתוח מקצועי של המציאות הקיימת, ניתוח מקצועי של הקשיים, הבעיות והאתגרים השונים, הבנת עולמם של הילדים והנוער והבנת הקשיים והפחדים שאיתם הם מתמודדים. אוצר בלום של חומר מקצועי בשפה ידידותית המובנת לציבור הרחב.

בספר מובאות גישות תורניות שונות המציעות דרכי התמודדות ומבארות גם מבחינה מחשבתית-פילוסופית את גישת היהדות לנושאים מורכבים אלו. מוכן שעל גישת היהדות יש לדון עוד הרבה, אולם יש בספר כיוונים חשובים המעוררים למחשבה רצינית בנושא. אנשים טוענים שצניעות מפריעה להם כי היא פוגעת בטבעיות שלהם. ואכן, היהדות מלמדת אותנו שלא תמיד כל דבר טבעי הוא אכן נכון ויפה. הטבע לא נוצר מושלם, ואנו צריכים להשלימו. אולם, ניתן להבין באופן נוסף. מדברי המהר"ל עולה ששימוש נכון ביצר מבטא טבעיות.

אנו שואפים אל הטבע, אולם, ההלכה מלמדת אותנו מהי טבעיות! אנחנו לא נאבקים בטבע, אנחנו מנסים לחיות בצורה טבעית! כיצד נדע מהו הדבר הטבעי? ההלכה עוזרת לנו לדעת מהו הדבר הטבעי עבורנו! ההלכה היא המפתח לחיים נכונים וטבעיים.

הדבר אומנם דורש מאמץ, אולם דווקא כיום ניתן לראות אנשים רבים המוכנים להתאמץ ולהשקיע במאכלים בריאים, כדי להיות טבעיים ובריאים, למרות שהדבר דורש מהם מאמץ מרובה. כך גם בענייני צניעות. ההשקעה אומנם מרובה, אבל הליכה בדרך זו, פרט לכך שהיא מחויבת לפי ההלכה, הרי שהיא מביאה אותנו לטבעיות שלנו, ובסופו של דבר מאפשרת לנו חיים טובים יותר ושמחים יותר.

ספרה של ד"ר דיבו יכול להוות נדבך נוסף המאפשר להורים ולמחנכים לקבל כלים ללימוד ולהתמודדות נכונה עם נושא זה, ולהביא את הילדים וההורים למקום שבו הוא הופך מנושא כאוב ולעיתים אף מצער, לדבר מרומם, מקדש ובונה.

ברכת ה' עליכם.

תודות

ברצוני להביע את תודתי הכנה לברנרד שרפשטיין ז"ל מהוצאת 'כתב', שיזם את כתיבת הספר המקורי באנגלית. תחילה פרסם מר שרפשטיין את תוכנית הלימודים שכתבתי עם ד"ר אנה וולסקי-רובל, *Life Values and Intimacy*, Education: Health Education for the Jewish School (חינוך לערכי חיים ולאינטימיות: חינוך לבריאות עבור בית הספר היהודי) בשיתוף עם המרכז לעתיד יהודי של יוניברסיטי, ולאחר מכן הזמין אותי לכתוב ספר שמיועד להורים. מלבד היוזמה לכתיבת הספר, לאורך כל התהליך הוא הביע תמיכה, עידוד ומחויבות כלפי הספר, והדגיש עד כמה חשוב והכרחי שיהיה ספר כזה בחברה שלנו. אני אסירת תודה גם לרב מנחם גנק, וכן לרב סיימון פוזנר מהוצאת ה-OU, על מסירותם לליווי הספר המקורי עד פרסומו.

עבודתי בקרב החברה הדתית בתחום החינוך לאינטימיות ולמיניות החלה כשהייתי מנהלת אקדמית של חטיבת הביניים בבית הספר מזרחי על שם פוקס בקליבלנד, אוהיו. אני מוקירה תודה למיקי וידר, שהביאה לידיעתי את הצורך בחינוך בתחומים אלו בחברה הדתית ואת המחסור בתוכניות לימודים ובחומרי לימוד בנושא. היא הניעה אותי לעסוק בזה כשביקשה ממני לכתוב תוכניות לימודים ומערכי שיעור לבתי ספר יהודיים, עיסוק שהתפתח בהמשך לכדי מפעל מקיף הרבה יותר. תודה מיוחדת לד"ר ג'ני רוזנפלד ולד"ר קובי פרנסס, ראשי 'צלם', פרויקט חממה / יזמות במרכז לעתיד יהודי של יוניברסיטי, שהצטרפו אליי ואל אנה ונתנו עדיפות לחינוך בתחום זה. ג'ני גם הכירה לי את

ברנרד שרפשטיין, ועל כך אני מודה לה. כמו כן, תודה לאנשים הרבים שאיתם עבדתי ושאותם פגשתי בדרך, אשר עודדו אותי ותמכו בעבודתי בתחום. אני אסירת תודה להורים הרבים שהגיעו להרצאות שלי וכן למשוב שלהם עליהן: הם עזרו לי להמשיך ולפתח את רעיונותיי כשהכנתי את הספר הזה. מלבד זאת, במהלך השנים הייתה לי הזכות לחנך תלמידים רבים בבתי ספר ובמדרשות, והם העשירו את הלמידה וההוראה בתחומים אלו. השאלות והרעיונות שלהם אילצו אותי להעמיק חשוב, ואני מודה להם על שהוסיפו לשאול ולתת לי השראה. בפרט אני מודה לתלמידות מדרשת 'אמונה ואמנות', שגרמו לי להתמודד עם הנושאים האלה ברמה המוסדית. אני מודה להן על השיחות האינטנסיביות הרבות שהיו לנו, ואשר התנהלו תמיד על בסיס של כבוד הדדי.

אני מודה גם לד"ר מיכל פרינס על האמון שנתנה בי, ועל ההזדמנות להכשיר מחנכות למיניות בריאה במרכז יה"ל שבהנהלתה במשך שנים רבות. למדתי המון מהשותפות שלנו. כמו כן, תודה למכללת הרצוג ולמכללת אמונה על שנתנו לי גם הן כמה ללמד בתחום.

אני מודה לאנשים שנתנו לי את רשותם הנדיבה לכלול ציטוטים מעבודתם בפרסום זה, בהם הרב שמואל יבלון, קתי קייטר, הרב אברהם פריץ (קארי א') פרידמן. אני מודה לרב ד"ר יצחק שכטר על עצותיו עוד כשכתבתי תוכנית לימודים לבתי ספר, עצות שמופיעות גם בספר זה.

אני חבה תודה עצומה לאוניברסיטת בר אילן, למלגת נשיא האוניברסיטה ולקרן שופף. תמיכתם הנדיבה אפשרה לי לשוב לספסל הלימודים, לעסוק במחקר ולהמשיך בפיתוח גישה אקדמית לחינוך בתחום החשוב, אך המוזנח, של אינטימיות ומיניות בחברה הדתית המודרנית. אני מודה לד"ר דוד רוניק הקשוב והסבלן תמיד, המנחה שלי לדוקטורט שלימד אותי לחדד את כישורי ההקשבה שלי, להשקיע מחשבה רבה יותר ולהעמיק בחקירה לפני ההגעה למסקנות.

התברכתי במספר רב של חברים וקרובים יקרים, ובחלקם נעזרתי כדי להביא את הספר לרמת הדיוק המרבית. הם נענו לבקשתי לקרוא את כתב היד כהורים. אני מודה לאחי, הרב יואל דומב, על הערותיו, וכן לעליזה ישראל שקראה חלק מכתב היד והציעה הצעות חשובות. אני מודה במיוחד למישל גרינברג-קוברין ולג'ף קוברין, שלמרות עיסוקיהם הרבים קראו את כתב היד מתחילתו ועד סופו. תוכנותיהם וביקורותיהם החשובות עזרו לי לשפר באופן ניכר את התוכן ואת הנגישות של הספר. תודתי הרבה נתונה לחנה קופל על בדיקותיה הדקדקניות החוזרות של כתב היד, תשומת הלב הקפדנית לפרטים

והתוכנות המעמיקות לכל אורך הדרך. תודה רבה לאבי שמידמן, שבהזדמנויות רבות הפליא בכישוריו הטכניים.

אנה וולוסקי-רובל עמדה לצדי וסייעה לי רבות כעמיתה וכחברה יקרה בחלק גדול מעבודתי בתחום זה של חינוך למיניות ולאינטימיות. אני מודה לה על שעות רבות מספור של חשיבה ושיחה על רבים מהנושאים הנדונים בספר זה. לעיתים כלל לא ברור היכן מסתיימות המחשבות שלי ומתחילות המחשבות שלה. אני מעריכה מאוד את עבודתנו המשותפת, ומתפללת שנתברך בעוד שנים רבות של עבודה משותפת.

אני מודה להוריי, לאבי פרופסור סיריל דומב עליו השלום ולאמי הגב' שירלי דומב שתיבדל לחיים ארוכים, שהמחישו עבורי כיצד אפשר לחיות חיים מודרניים ודתיים כאחד מתוך תשוקה וכלי פשרות. גם אם תחום זה אינו בדיוק התחום שהם ציפו שאעסוק בו, אני מקווה שהם רוויים נחת מעבודתי.

תודה לילדיי היקרים משה, נועה, הלל, מרים, איילת ואריאלה, יועציי הנכונים ביותר! לא תמיד קל להיות ילדים לאימא שעוסקת בתחום של אינטימיות ומיניות, ולהיאלץ לשנות נושא בכל פעם שאנשים שואלים מה אימא מלמדת. כל אחד מהם תרם את חלקו להבאתו של ספר זה לקו הסיום, וכולם סיפקו עצות והצעות מצוינות. תודה מיוחדת לנועה ששמחה לעזור בכמה מהשיחות המופיעות בספר, ואשר מוסיפה להיות המומחית האישית שלי לנושאים רבים הקשורים לגיל הנעורים. ולמעוז שהביא לתוך המשפחה אהבה חדשה ומבורכת ולימד אותנו להתרחב כמשפחה – תודה!

בעלי האהוב דוד מעולם לא התלונן כשהרגעים הנדירים שלנו יחד הוקדשו לקריאה ולתיקון של כתב היד. תודתי העמוקה נתונה לו על החשיבה המשותפת ועל השאלות המחכימות, על הביקורת הבונה והכנה כמו גם על התיקונים הרבים, ועל הרבה מהשיחות בספר. אהבתו ועידודו האינסופיים הם שמעניקים לי את הכוח להמשיך.

הגרסה העברית של הספר לא הייתה יוצאת לפועל בלי תמיכתם של כמה אנשים חשובים. אני אסירת תודה לד"ר רחל קסל על תרגומה המדויק של ספר זה, ולאריאל הורביץ על עריכת הלשון. שלומית כנען אבירם תרגמה את פרק 11. תנועת 'אמונה' ישראל, בהנהגתה של הגברת ליאורה מינקה, מימנה את התרגום לספר. מחויבותה למפעל זה, כמו גם העצות המעשיות והתמיכה של מר דוד הדרי, הן שאפשרו לי להנגיש את הספר גם לקהל דוברי העברית. אני מודה גם לד"ר גיטי ומר ג'ק בנדהיים שהביעו עניין בהוצאת הספר לאור

איך לדבר עם ילדינו על מיניות ואינטימיות

בעברית, והציעו תמיכה נדיבה לביצוע הפרויקט. גיטי, פסיכולוגית שומרת מצוות, נתנה ברוחב לב מזמנה וחלקה מתבונתה בנושאים הקשים יותר שבהם עוסק הספר.

אני מודה לרב ראובן ציגלר, יו"ר המערכת בהוצאת קורן, שקרא את כתב היד והוביל את החלטת המערכת להוציא את הספר הזה לאור, וגם ליהושע מילר, על האמון שנתן בספר. ההוצאה השקיעה את המיטב בספר, ואני מודה להם גם על תשומת הלב המיוחדת שאני יודעת שהספר קיבל. אני אסירת תודה לאפרת גרוס, העורכת המדהימה בעלת הסבלנות העצומה ויכולת הדיוק המצוינת שהנגישה את הספר לציבור דובר עברית וגם הוסיפה רבות בתהליך. אני מסיימת בתודה לקדוש ברוך הוא, שבירך אותי בשפע ומוסיף לספק לי הזדמנויות מרגשות למכביר לעבודה משמעותית בתחומים שבהם משיקים הפסיכולוגיה והחינוך היהודי. אני מתפללת שהמאמץ הזה יהיה לרצון. תקוותי שספר זה יסייע להורים להקנות לילדיהם הבנה והערכה של אינטימיות ומיניות על פי דרך התורה.

יוכבד דיבו

מהדורה ראשונה באנגלית: אייר תשע"ב

מהדורה מתוקנת ומעודכנת בעברית: תמוז תשפ"א

מבוא

תהליך הקניית ערכים משפחתיים מסורתיים בחברה הדתית עשוי להיות אתגר, במיוחד לאלו המבקשים לשלב בין מחויבות להלכה לבין חיים בחברה הכללית. לא פעם יתגלעו מתחים בקרב משפחות המבקשות להקנות נורמות התנהלות מסורתיות, שסותרות את נורמות ההתנהגות המקובלות בחברה המודרנית. המתחים הללו ניכרים במיוחד בתחומי האינטימיות והמיניות. כהורים, אנו מודעים לכך שגידול ילדים במאה ה-21 מושפע מן החברה רוויית המיניות והדימויים המיניים שבה אנו חיים. כולנו מקבלים אינספור מסרים מהתמונת הסובבת אותנו, ולרוב הם אינם תואמים את הערכים היהודיים המסורתיים. אבל מכיוון שלעיתים קרובות לא ברור לנו מה עלינו לומר וכיצד עלינו לפעול כנגד המסרים הללו, אנחנו נמנעים מלהעביר מסרים אלטרנטיביים בנוגע למיניות. אם אתם קוראים את המבוא הזה, סביר להניח שאתם הורים שמבקשים לדעת כיצד לשוחח עם ילדיכם על נושאים הקשורים לאינטימיות ומיניות מנקודת מבט יהודית-מסורתית. אני מקווה שהספר הזה יסייע לכם לעשות זאת.

בספר זה תוכלו למצוא:

- ♦ מידע שיעזור לכם להקנות לילדיכם חינוך בנושאים של אינטימיות ומיניות מנקודת מבט תורנית. אני מקווה להאיר עבורכם את השאלות והדילמות הכרוכות בחינוך למיניות בחברה הדתית.
- ♦ מקורות מסורתיים על מיניות ואינטימיות שאולי יהיו חדשים לכם.

איך לדבר עם ילדינו על מיניות ואינטימיות

- ♦ דרך המבוססת על ערכים תורניים בכל מה שקשור לשיחה על אינטימיות ומיניות – בהצעה לשיחה על מיניות, או בהצעה כיצד לגשת לדיבור על מיניות עם ילדים.
- ♦ שיטות להתמודדות עם נושאים של מיניות ואינטימיות שמעסיקים את ילדיכם או את משפחתכם.
- ♦ מגוון זוויות ראייה, המבוססות על ידע אקדמי ומחקרים עדכניים בקרב האוכלוסייה הכללית, ועשויות לעזור לנו להבין חלק מההתנהגויות של ילדינו.
- ♦ ניסיון להכיר ולהבין את נקודת מבטם של ילדים הגדלים בעולם המודרני, על מנת לסייע לנו לחנך אותם בצורה טובה יותר.
- ♦ מסגור מחדש של נושאים הקשורים למיניות, לצניעות ולמערכות יחסים בהקשר של ילדים ומתבגרים דתיים, כדי לעזור לכם להחליט באיזו גישה לנקוט עם ילדיכם.

אם לא ניזום שיחות על אינטימיות ומיניות עם ילדינו, הם לא יכירו את הגישה החיובית, הרבגונית של היהדות ביחס למיניות, ויתקבעו אצלם הדימויים והתפיסות הרווחים באמצעי התקשורת למיניהם. כשאנחנו מנמעים מלשוחח על הנושאים האלה, אנחנו תורמים לקידומם של ערכים תרבותיים בני חלוף, ולקידום יחסם הלא־צנוע של הערכים הללו כמקור היחיד שממנו יכולים ילדינו ללמוד על מיניות. אם נבחר שלא לדבר על אינטימיות ומיניות, הילדים שלנו יסיקו בהכרח שמדובר בנושאים פסולים ומבישים, וילמדו לא לפנות אלינו בשאלות בתחומים הללו. הם יצטרכו לעבד לבד את המסרים התרבותיים שאליהם הם נחשפים, מסרים שיהיו – כברירת מחדל – ה'חינוך' היחיד שלהם בתחום המיניות.

מחקרים מראים כי הורים אינם מודעים לחששות של ילדיהם בנושאי מיניות, כמו גם לרצונם של הילדים לדבר עם הוריהם על החששות הללו.¹ גם מתבגרים, שמקובל לחשוב שדעתם של ההורים "לא מעניינת אותם", היו רוצים שהוריהם יספקו להם את המידע העיקרי בתחום הזה.² לרוב איננו מצליחים להקנות חינוך בתחומים אלו בשל התחושה שאין לנו הכלים הדרושים, אך בינתיים ילדינו, ובמיוחד בני הנוער, צמאים למידע על אינטימיות ומיניות. כהורים, ההתמודדות עם הנושאים הללו נראית לנו מורכבת ולא נעימה. אולם אם לא נספק לילדינו מסגרת כנה, פתוחה ומתחשבת לשיחה, הם יחפשו את המידע הדרוש להם ואת מערכת הערכים שלהם במקום אחר. חשוב להתחיל

לדבר עם ילדים על גופם ועל השאלות שלהם כבר מגיל צעיר. התנהלות כזו תאפשר לנו להקנות תפיסה המבוססת על ערכים יהודיים, עוד לפני שהמדיה תתחיל לשגר את מסריה לעבר ילדינו.

הגישה שלי לחינוך ילדים לאינטימיות ומיניות מעודדת היכרות עם ערכים מסורתיים אל מול הנורמות התרבותיות הרווחות. לדעתי, עלינו ללמד את ילדינו לראות את המיניות מנקודת מבט של קדושה ושל כבוד הדדי עמוק. חובתנו כהורים להקנות באופן פעיל ערכים מסורתיים העוסקים במיניות, באינטימיות ובמערכות יחסים, שהם הבסיס להמשכיות ולחיי משפחה יהודיים. בנוסף, נוכל לחנך את ילדינו להתייחס באופן ביקורתי למסרים שמשדרים אמצעי התקשורת בפרט והחברה הסובבת אותם בכלל. תקוותי היא שאם נאפשר לילדים לדבר על מיניות בהקשר של ערכים יהודיים דתיים, נעזור להם להפנים את הערכים, את המסורות ואת החכמה הטמונים ביהדות כך שהם יוכלו לשלב את נקודת המבט הזו באופן מועיל בחייהם הדתיים. מטרתי היא לעזור לילדים שלנו לפתח קול פנימי תורני עצמאי וחזק בהקשר של אינטימיות ומיניות.³

תחום החינוך למיניות להורים בקהילה הדתית נמצא בחיתוליו. כהורים לילדים קטנים אנו נעזרים לפעמים בספרי חינוך למיניות המיועדים לציבור הכללי, אך הספרים הללו פחות מועילים בכאנו לדבר עם בני נוער על מיניות ומערכות יחסים. בעולם הכללי, צעירים עוסקים בפעילות מינית כבר בתחילת גיל הנעורים, ולפיכך סוג המידע המוצע להם – העוסק במחלות מין ובאמצעי מניעה – כמו גם ערכי היסוד שבבסיס הגישה הזו, רחוקים מאוד מן הדרוש לנו. חיוני אם כן לפתח סדרת מסרים ואסטרטגיות משלנו, כדי להקנות ערכים לילדינו. לשמחתנו, אמות המידה של העולם הדתי שונות, אך אל לנו לשקוט על השמרים. ילדים הגדלים במסגרת דתית מודרנית נחשפים לערכים מתירניים בכל הנוגע למיניות, ועלינו להשמיע את קולה של המסורת.

ספר זה נכתב כדי למלא את הצורך של הקהילה הדתית במדריך להורים בנושאים של מיניות ואינטימיות, מדריך המבוסס על נורמות ההתנהגות המסורתיות שאותן אנו מבקשים לטפח בקרב ילדינו. השתדלתי לקבץ בו כמה מחשבות והצעות על חינוך ילדים למיניות ואינטימיות. מקורן של המחשבות וההצעות הללו במחקרים שערכתי על אינטימיות ומיניות בקהילה הדתית המודרנית בקרב ילדים ונוער, בניסיוני המקצועי כמחנכת בני נוער מגיל החטיבה ועד סוף התיכון, ובמחקרים של אחרים בתחום. אני מקווה לספק מידע וכלים להורים כדי שיוכלו לנהל שיח מתמשך עם ילדיהם בנושאים הללו, ולהקנות את הערכים שחשובים להם.

מטרתי העיקרית היא לדרבן אתכם לחשוב על הנושאים הללו ולשאול את עצמכם ואת משפחותיכם את השאלות החשובות. אני מקווה לעודד אתכם לנקוט יוזמה בחינוך ילדיכם, במקום לחנך חינוך של ברירת מחדל. חשוב לציין שמשפחות שונות יגיעו למסקנות שונות באשר להתנהלות המתאימה להן; לרוב, ילדים שונים באותה משפחה יודקו לגישות שונות בנושאים מסוימים, לפי מידת הפתיחות והבגרות שלהם כמו גם גורמים רבים אחרים.

הורות היא עניין מורכב. אנו ממלאים מגוון תפקידים בחינוך ילדינו בשלבים שונים של חייהם ושל ההתפתחות שלהם. במהלך כתיבת הספר, מצאתי את עצמי מתייחסת לנושאים הנדונים בו מנקודות מבט רבות: כחוקרת, כמורה להלכה, כפסיכולוגית, כבת זוג, כאישה בוגרת ובעלת ניסיון, כמחנכת, וכמובן כהורה. הגישה המורכבת הזו עלולה לכלכל, אך לדעתי היא משקפת נאמנה את הקולות השונים שבהם אנו משתמשים בתפקידנו כהורים. הרשיתי לעצמי לדלג בין הקולות הללו, שכן הגיוון מבטא היטב את שלל התפקידים שלנו. כהורים, אנחנו מבקשים להקנות את ערכינו לילדינו כדי שגם הם, בתורם, יוקירו את הערכים הללו ויעבירו אותם לדורות הבאים. תפילתי הכנה שספר זה יהיה כלי מועיל להורים ליצירת מסגרת תורנית בריאה שתתמוך ביכולתם לקיים שיח על מיניות ואינטימיות, מתוך כבוד לחכמת היהדות בתחומים הללו.

לתשומת ליבכם:

- ♦ במקום להשתמש בצורות מגדר ניטרליות, בחרתי להשתמש לחלופין בלשון 'זכר' ו'נקבה'. כך, הדוגמאות שהבאתי הן לפעמים בלשון זכר, לפעמים בלשון נקבה ולפעמים בשתייהן. אם לא מצוין אחרת, כל הדוגמאות מתייחסות לשני המגדרים.
- ♦ רבים מהציטוטים המובאים כאן מפייהם של נערים, נערות או הורים לקוחים ממחקרים שערכתי עם תלמידים, אך את חלקם כתבתי אני, על סמך אמירות ששמעתי. כל השמות בדויים.
- ♦ הקוראים בספר זה מתחילתו ועד סופו עשויים למצוא שחלק מהרעיונות ומהנושאים חוזרים על עצמם. מכיוון שאיני מצפה מהורים שיקראו את הספר כולו בפעם אחת, אלא יעינו בנושא מסוים שאיתו הם מתמודדים עם ילדיהם, השתדלתי להתייחס לכל ההיבטים הקשורים לנושא מסוים בפרק הדין באותו נושא. לפעמים ישנה תמה (למשל, משמעת עצמית או שליטה עצמית) שמתאימה לכמה נושאים, ולכן היא מופיעה כמה פעמים בפרקים הרלוונטיים.

- ♦ במהלך הספר השתמשתי במוטיב של עלה התאנה, שלקוח מבראשית ג, ז. לאחר שאדם וחווה אוכלים מעץ הדעת, הם תופרים לעצמם חגורות מעלי תאנה. הם נעשים מודעים לעצמם כיצורים מיניים. עבורי, זהו רגע הופעתה של המיניות, ושל הצורך הנלווה להשאיר את המיניות במרחב הפרטי. מעשה ראשוני זה של הלבשה עצמית אינו מבטא בושה או אשמה, אלא מודעות חדשה לעצמי.

למה לדבר עם ילדינו על מיניות?

"האם יש לבנים משהו הדומה למחזור?" • "כמה ביציות מייצר רחם בכל חודש?" • "איך נפלטים תאי זרע?" • "מה היתרונות והחסרונות של קשרים רומנטיים, לפי ההלכה ושלא על פי ההלכה?" • "עד כמה אמיתיים הרגשות של אנשים בני אותו מין שאוהבים זה את זה?" • "כשאישה בהיריון מקיימת יחסים עם גבר, מה קורה לזרע? הוא נעלם?"

שאלות אותנטיות ששאלו תלמידים, ונאספו בתיבת שאלות אנונימיות כחלק מתוכנית של חינוך לאינטימיות ולערכי חיים בבתי ספר.

למה לדבר?

החברה הדתית שואפת להעביר את ערכיה לדור הבא. אנחנו משקיעים בחינוך ילדינו ומגדלים אותם בסביבה המטפחת את אהבת המסורת. אנחנו מבינים שהעברת הערכים הללו לילדינו דורשת זמן, חינוך ומחשבה. לכן אנחנו שולחים את ילדינו לבתי ספר שמציעים השכלה מקיפה בהלכה ובמחשבה היהודית במצוות שבין אדם למקום, כגון שבת, חגים וכשרות, ובמצוות שבין אדם לחברו, כגון ביקור חולים ושמירת הלשון. אולם בתחום של מיניות ומערכות יחסים – שרוב הילדים, ובמיוחד המתבגרים, מפגינים כלפיו סקרנות ועניין, ושלהלכה יש עמדה ברורה לגביה – אנחנו לרוב בוחרים לשתוק. השתיקה

איך לדבר עם ילדינו על מיניות ואינטימיות

הזו מעבירה מסר. הימנעות משיחה על מיניות, במיוחד כשזו ממלאת תפקיד כה מרכזי בסרטים ובמדריה, מעבירה מסר שלפיו היהדות מרגישה שלא בנוח עם מיניות או, גרוע יותר, שאין לה שום דבר חיובי לומר בנושא. לכן ילדינו בוודאי אינם מודעים לכבוד ולתחושת הקדושה המאפיינים את גישתם של חז"ל למיניות בהקשר הראוי שלה.¹ הם נאלצים להתמודד לבד עם המסרים התרבותיים שאליהם הם נחשפים, ואלה נעשים ברירת מחדל, לחינוך היחיד שלהם בנושא. כדי שילדינו ירגישו שייכים וקשורים לעולם הדתי, עליהם לחוות את התורה גם בנושאים הנוגעים להם. דיבור על מיניות ועל מערכות יחסים מנקודת מבט יהודית יסייע לילדינו להבין את התבונה ואת הרלוונטיות של היהדות בעניינים הללו, המשמעותיים כל כך בחייהם.

ילדים צריכים ללמוד מושגים יהודיים מסורתיים הנוגעים להתפתחות חברתית, אישית ומינית, ותואמים את שלב ההתפתחות שלהם, משלב מוקדם ובמהלך הילדות וגיל ההתבגרות.² דרושה להם סביבה בטוחה המאפשרת שיחה ושאלות, כדי שיוכלו לרכוש ערכים תורניים כתחומים של מיניות ומערכות יחסים, וכדי שיוכלו לעבד את המסרים של התרבות הכללית, ולהחליט אילו מסרים יש לקבל ואילו לזכות.

חינוך מגיל צעיר

מקורות יהודיים רבים תומכים ברעיון שלפיו חינוך יעיל מתחיל מגיל צעיר. לפי התלמוד:

יודע לדבר, אביו לומדו תורה וק"ש. תורה מאי היא? א"ר המנונא: "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב".

(סוכה מב ע"א)

מדוע נבחר הפסוק הזה להיות המסר החינוכי הראשוני? ברגע שילדים מסוגלים להשתמש בשפה, אנחנו מטמיעים בהם מושגים בסיסיים ביהדות. כהורים וכמחנכים אנו נקראים ללמד את ילדינו שקול מצווה, חיצוני לנו, מכתוב את התנהגותנו.

הרעיון של חינוך לקיום מצוות מגיל צעיר הוא יסוד בסיסי בחינוך הדתי, והוא משקף את הדרך הראויה לפיתוח התודעה על פי התורה. אומנם ילדים מחויבים במצוות רק מגיל בר-מצווה או בת-מצווה, אך הגמרא טוענת שילדים צריכים להתרגל לצום ביום כיפור קודם לגיל מצווה.³ ילדים מתבקשים

פרק 1: למה לדבר עם ילדינו על מיניות?

להתחיל לתרגל איפוק, ללמוד כבר מגיל צעיר להגביל את הרצון הטבעי שלהם לאכול – ואולי כהרחבה לכך, את המיניות.

מהו חינוך למיניות?

חינוך למיניות הוא תהליך שנמשך כל החיים, והוא כולל רכישת ידע ויציירת עמדות, אמונות וערכים ביחס לזהות, למערכות יחסים ולאינטימיות. הוא כולל התפתחות מינית, בריאות מערכת הרבייה, מערכות יחסים בין-אישיות, חיבה, אינטימיות, דימוי גוף ותפקידים מגדריים. חינוך למיניות מתייחס לממדים הביולוגיים, הסוציולוגיים, התרבותיים, הפסיכולוגיים והרוחניים של המיניות, ובכלל לכישורים הדרושים כדי לתקשר היטב ולקבל החלטות נבונות. הגישה שלי לחינוך למיניות שומרת על ההלכה בשלמותה, ומציגה ערכים יהודיים בנושא מיניות בריאה. עם זאת, יש התאמה ושילוב של בסיס הידע, ההבנות והאסטרטגיות החינוכיות המומלצים על ידי העוסקים בחינוך למיניות בריאה. גישה זו שואפת לעזור לילדינו להפנים את הערכים, את המסורות ואת התבונה של היהדות בתחומים החשובים של אינטימיות ומיניות.

תמיכה נוספת ביתרונותיו של חינוך מוקדם נתן אלישע בן אבויה בפרקי אבות:

המלמד ילד, למה הוא דומה; לדין כתובה על נִיךְ חדש. והלומד זקן, למה הוא דומה; לדין כתובה על נִיךְ מחוק.

(פרקי אבות ה, כה)

המסורת שלנו מלמדת שערכים ואמונות יש להקנות בשלב מוקדם, כדי שהם ייקלטו היטב (כמו דין על נייר חדש), עוד לפני שהילד פוגש ערכים סותרים. המאירי, פרשן התלמוד בן המאה ה-13, מביע רעיון דומה, ולפיו יש לכוון את הילד להתנהגות מוסרית נכונה מגיל צעיר, על מנת שההתנהלות הראויה תהפוך לתכונה קבועה וטבעית, עד שהתנהגויות חלופיות לא יהיו כלל בגדר אפשרות, גם לא תחת לחץ.⁴ הרעיון הזה נתמך על ידי מעצבי מדיניות, הורים ומחנכים, אשר מבינים שחינוך למיניות צריך להתחיל כבר בשנים הראשונות, עוד לפני גיל ההתבגרות.⁵

מטרתנו העיקרית היא לעזור לילדינו לבנות בסיס של אמונות וערכים העוסקים באינטימיות ומיניות במהלך התפתחותם לכדי מבוגרים בריאים. גידול ילדים בסביבה שבה יש אמצעי תקשורת הרוויים מסרים בעייתיים בנוגע למיניות ולגוף האישה מחייב אותנו להיות שותפים פעילים בחינוכם למיניות.⁶ הורים צריכים לעזור לילדיהם למצוא את דרכם בין נורמות ההתנהגות המינית שהם נחשפים אליהן בעולם המדיה. עליהם לחנך את ילדיהם ולאפשר להם לפתח הבנה עמוקה ומחויבות לערכים היהודיים המסורתיים בתחומים אלו.⁷

צמיחה ובנייה

החיפוש אחר תובנות על חינוך ילדים במקורות היהודיים מעלה מגוון רחב של גישות, ואת חלקן נבחן. הרב שלמה וולבה, מחנך דגול שהביא את לקחי תנועת המוסר לשייכות המאה העשרים, מעודד שילוב בין שתי גישות. בספרו זריעה ובניין בחינוך הוא מתאר את החינוך כהליך של צמיחה וכתהליך של בנייה.⁸ הצמיחה מתייחסת להנחה שלפיה התהליך האורגני יכול, באופן טבעי, לממש את הפוטנציאל שלו בתנאים של סביבה בריאה. לפי גישה זו, תפקידו של ההורה דומה לזה של חקלאי שנוטע עץ. החקלאי אינו יכול לגרום לעץ לגדול באופן ישיר, אבל הוא חייב להשקות, לנטוע, לגזום ולדשן. בדומה לכך, ההורה אינו מציג תשובות, אלא מעלה נושאים לדיון, מסיר מכשולים שלא יפריעו ללמידה, ובאופן כללי מגן על הסביבה מפני חדירה של השפעות מזיקות, כדי שהילד יוכל לגדול ולהיות חזק ובריא.

מודל הבנייה מבוסס על הנחה הפוכה. הבית אינו נבנה מעצמו, אלא ככל שהבנאים עובדים קשה יותר וככל שהם משקיעים בחומרים איכותיים יותר, כן הבית יהיה גדול וחזק יותר. כך, ילדים לומדים את מה שמלמדים אותם. ככל שמלמדים אותם יותר חומר, כך הם יתפתחו בצורה טובה יותר. חינוך ילדים כולל בנייה – כלומר, עידוד הילדים לרכוש תכונות טובות – וצמיחה, כלומר, זריעת זרעים בילדים, זרעים אשר בסופו של דבר ינצו ויפרחו כאשר יזכו לעיבוד. כך מיטיבים ההורים לעזור לילדיהם לממש את הפוטנציאל העצום הטמון בהם, פוטנציאל שהוא ייחודי לבני אנוש ושמטבטא ברעיון שכל בני האדם נבראו בצלם אלוהים.

בני אדם נבראו בצלם אלוהים

הבריאה בצלם היא עקרון יסוד ביהדות, והיא מציעה קו מנחה שלפיו נוכל ללמד את ילדינו על מיניות ועל מערכות יחסים. עקרון הבריאה בצלם ממצה

פרק 1: למה לדבר עם ילדינו על מיניות?

את הרעיון שלפיו בני אדם ניחנו במהות ייחודית, ובשונה מכל שאר היצורים החיים, הם שילוב מורכב בין הגופני לרוחני. אלוקים העניק לבני האדם את המעמד הייחודי הזה בעולם, ונלוות לו חובות. כדי למלא את החובות האלה, אנו מנסים להחדיר לכל ההיבטים הפיזיים של חיינו מרכיב רוחני, ולרומם את כל מעשינו למעלה של קדושה ורוחניות. זהו רעיון מרכזי ביהדות: איננו דוחים את הגופני, להפך. הציווי הראשון שניתן לאדם כשהושם בגן עדן הוא "מכל עץ-הגן אכל תאכל" (בראשית ב, טז). בראתי את העולם היפה הזה, אומר הקדוש ברוך הוא, ואני מצווה עליך ליהנות ממנו. אלא שמטרתנו היא לרומם את הגופני על ידי הוספת הממד הרוחני, וכמובן, על ידי התנהלות בהתאם לכללים ולהוראות שנותן לנו אלוקים. כך ניטיב לשלב בין הגופניות והרוחניות שלנו. בנוסף, משום שנבראו בצלם אלוקים, אנחנו מבינים שאם כל האנושות נבראה עם ניצוץ אלוקי, אזי חובה עלינו לזהות את הניצוץ הזה אצל אחרים ולהתייחס אליהם בכבוד, בסובלנות ובהכלה.

"ואהבת לרעך כמוך", רבי עקיבא אומר: זהו כלל גדול בתורה. בן עזאי אומר: "זה ספר תולדות אדם" זה כלל גדול מזה.
(תלמוד ירושלמי, נדרים פ"ט ה"ד)

רבי עקיבא ביקש לעזור לאנשים להבין שעליהם לדאוג לכל יהודי, ואילו לדעת בן עזאי, שיעור חשוב עוד יותר הוא שכל בני האדם, יהודים ושאינם יהודים, נבראו בצלם אלוקים, ולפיכך זכאים לכבוד.

הגדרת המין והמיניות

המילים 'מין' ו'מיניות' מופיעות בתרבות שלנו בהקשרים רבים, אבל כשאנחנו מבקשים מילדינו להגדיר אותן, הם אובדי עצות. למרות זאת, המונחים חסרי ההגדרה הללו מופיעים שוב ושוב באמצעי התקשורת השונים. עמדות והנחות בסיסיות בדבר מיניות מחלחלות לתרבות שיוצרים אמצעי התקשורת. לעיתים קרובות איננו מבינים או קולטים עד כמה חזקה השפעתן על ילדינו. קשה להבין את רמת ההשפעה של המסרים הללו עלינו, כי החשיפה אליהם כה שכיחה עד שאיננו זוכרים מודל חלופי. ברגע שנכיר בכך, נוכל לעזור לילדינו להבין שהם מושפעים ממסרים על מיניות וחשופים להם חשיפה רבה בסרטים ובתוכניות טלוויזיה, במשחקי וידאו ובאמצעי תקשורת. מסרים אלו נוטים להציג את המיניות כמרכיב מרכזי של מראה, הצלחה, שליטה וכוח, כמו גם של מערכות

איך לדבר עם ילדינו על מיניות ואינטימיות

יחסים. גם אלו שאינם צופים בסרטים או בטלוויזיה נתקלים ברוב המקומות הציבוריים בשלטי חוצות ובמודעות של נשים בלבוש מינימלי ובתנוחות מפתות, במקרה הטוב, או של אינטראקציות מפורשות הרבה יותר בין גברים ונשים, במקרה הגרוע.

הגדרות

מין:

פעילות מינית, ובכלל זה יחסי מין

מיניות:

- ♦ היכולת לחוות תחושות מיניות
- ♦ אוריינטציה או העדפה מינית
- ♦ פעילות מינית⁹

אם כן, הילדים שלנו מפתחים הבנה על אודות מין ומיניות על סמך מקורות מסחריים במהותם, שמטרתם בדרך כלל לתמרן צרכנים בגיל הנעורים להאמין שחשוב להיות סקסיים כדי להיות פופולריים, ולנצל את הפגיעות הרגשית של ילדים כדי למכור את מוצריהם. הילדים שלנו מקבלים את חינוכם ממקורות שכלל לא מעוגנים בכריאות מינית או בערכי התורה. כפי שנאמר לעיל, אם לא נדבר עם הילדים על מיניות, הם ייאלצו להתמודד בעצמם עם המסרים השליליים הללו. מחקרים מראים שילדים, כמו גם בני נוער, היו רוצים שהוריהם ידברו איתם יותר על מין ומיניות.¹⁰ הם רוצים שנכוון אותם להתנהגות הראויה בינם לבין בני גילם, כמו גם בין גברים ונשים באופן כללי. הם רוצים לדעת מהי מערכת הערכים שלנו ביחס למין ולמיניות, כדי שהם יוכלו להשתמש בה בהתמודדות עם כל שאר המידע שמגיע אליהם.

המורכבות שבניהול חיים דתיים מודרניים

במאמר על עתידה של החברה הדתית המודרנית כותב הרב יצחק בלאו על החשיבות של קבלת החלטות:

האורתודוקסיה המודרנית... מנסה לערוך הבחנות ביחס לעולם התרבותי

פרק 1: למה לדבר עם ילדינו על מיניות?

הרחב יותר, בקבלת החכמה הרבה שהוא טומן בקרבו ובדחיית עניינים הסותרים את השקפתנו הדתית. [חשוב להבין] אילו היבטים של התרבות של ימינו יוצרים הזרה אצל יהודים דתיים...¹¹

כדתיים מודרנים, אנו מחויבים לחיפוש החכמה במקום שבו היא נמצאת. כמו כן, אנו מאמינים שבתרבות הכללית טמונה חכמה רבה.¹² אפשר ללמוד חכמה גם מהתרבות הכללית וגם מתרבויות שאינן יהודיות. ספרי מופת, אמנות ומדעי הרוח מעשירים את חיינו, מחזקים את המאגר הרגשי שלנו ומלמדים אותנו מי אנחנו. המדע והטכנולוגיה מסבירים כיצד פועל העולם סביבנו, ומאפשרים את התגליות שהפכו את הקיום האנושי מעולם של מאבק הישרדותי לעולם של תקשורת גלובלית, מיידית. ההתפתחויות הללו תורמות לאנושות מדי יום ביומו. אולם כדי לקצור את פירותיה של החכמה הזאת, בהתגוננות מפני ההשפעות המזיקות של היבטיה השליליים, נדרש כושר הבחנה חד. עלינו לשמור על שיווי משקל, מאמץ תמידי הדרוש מאיתנו מחשבה רגישה ורפלקטיבית.

תרבות גבוהה ותרבות נמוכה

חשוב להבחין בין תרבות גבוהה לתרבות נמוכה. תרבות גבוהה לא תמיד תואמת את הערכים שלנו, אבל ראוי לעסוק בה, להבין אותה ולהתמודד איתה, משום שהיא מציעה ערכים שחשוב להתייחס אליהם. הערכים הליברליים של התרבות הגבוהה המודרנית, שמבקשים לכבד את צורכיהם של כל בני האדם בתחום המיניות, מקיימים בלי ספק קשרי גומלין עם הערך היהודי של אהבת כל אדם והציווי שלא לרזן אדם עד שתגיע למקומו. את הערכים הללו נוכל בהחלט להוקיר ולכבד.

תרבות נמוכה, שמרבה להשתמש במיניות כדי למשוך תשומת לב, למכור מוצרים, לבדר ולרגש, אין בה תועלת, ואין כל צורך לעסוק בה. אף שאספתי רעיונות חינוכיים מן הספרות המחקרית בתחום החינוך למיניות, אני מרגישה צורך לדחות חלק ניכר מן הערכים המיניים הנובעים ממה שאפשר לכוון הצדדים הנבערים של התרבות הפופולרית. יש הרבה מה ללמוד מהחברה המודרנית, אבל בתחום המיניות, נתח גדול מהמוסר המיני המשתקף בתרבות בת זמננו עומד בסתירה עמוקה לערכים היהודיים המסורתיים. הערכים והנורמות שבהם דוגלים רוב אמצעי התקשורת ושאותם סופגים ילדינו מציעים גישה למיניות המשוחררת מכל מחויבות, ואת הגישה הזו דוחים הורים ומחנכים רבים, חילונים כמו גם דתיים. כשאני מדברת על השפעתה של התרבות על

איך לדבר עם ילדינו על מיניות ואינטימיות

ילדינו, זו התרבות שאליה אני מתכוונת, ולא התרבות החילונית ככלל. עלינו לתת תוקף לגישה היהודית המסורתית למיניות וליחסים, ולדחות את רוב מה שסופגים ילדינו בחשיפה לאמצעי התקשורת ולנורמות המיניות המתירניות שאותן הם נוטים להציג.

השפעתה של המדיה

את יודעת, כאילו, כולם רואים את כל הסרטים, וכולם עושים הכול עם החברים שלהם ואת לא יכולה. למה לא? ככה! קדושה, טהרה, אסור לך לעשות את זה, אבל כל העולם עושה... מה הבעיה, למה לי אסור לעשות את זה? קשה להתמודד עם זה. (ג'ודי, 15)

במחקר על מתבגרות ישראליות מהמגזר הדתי-לאומי (דתי מודרני)¹³ אישרו רוב המשתתפות כי החשיפה לתרבות השלטת משפיעה עליהן. לדעתן, החשיפה מכשירה התנהגויות שנחשבות פסולות על פי ההלכה, וכן מציגה אפשרויות שאותן הן לא היו שוקלות אלמלא כן. רוב המשתתפות חוו קונפליקט במפגש שבין הערכים המסורתיים שלהן לאלו של תרבות הרוב. ציגלר¹⁴ חקרה את ההתנגשות בין ערכי התרבות הפופולרית לבין ערכים יהודיים בחייהן של מתבגרות אמריקניות דתיות מודרניות אחרי גיל תיכון. היא קבעה כי למרות המחויבות המוצהרת שלהן ליהדות, התלמידות שהיא ראינה השתלבו היטב בתרבות האמריקנית הפופולרית והפגינו בקיאות בסדרות, בסרטים ובלהקות שעליהם הן נשאלו. מנהל בית הספר של התלמידות אמר כי נוער דתי מודרני משקיע זמן ניכר בצפייה בסדרות, באינסטאגרם ובפייסבוק, בסרטים וב-MTV. הפעילויות הללו מספקות הזדמנויות נוספות למגע עם גישה מתירנית מאוד וחסרת גבולות כלפי מיניות. על סמך ממצאיה טוענת ציגלר כי בני נוער אמריקנים המשתייכים לאורתודוקסיה המודרנית מעורבים מאוד בתרבות הפופולרית, וכי למרות שהם משקיעים מחשבה בגבולות שהם יוצרים לעצמם, הרי שזהותם קשורה מאוד לתרבות הפופולרית. מתברר שהחשיפה לערכים לא-יהודיים באמצעי התקשורת מעוררת דאגה ברחבי העולם, ובמיוחד בקרב קהילות דתיות מודרניות.

רגנרוס, סוציולוג שחקר את השפעתה של הדת על מיניות ועל התנהגויות מיניות, מתאר במחקרו על ההתמודדות של נוער אמריקני עם מין ודת את חווייתם של נוצרים אוונגליסטים שבאים במגע עם התרבות החילונית המודרנית:

פרק 1: למה לדבר עם ילדינו על מיניות?

שתי תרבויות עוצמתיות נפגשות שם [בביתם של נוצרים אוונגליסטים רבים]: תרבות הדת האונגליסטית המסורתית עם האידיאלים והנורמות שלה שבמרכזם המשפחה, ותרבות הקפיטליזם האינדיבידואליסטי הפוסט-מודרני, הצרכני, רווי אמצעי התקשורת, שהעצמי במרכזו. אין כאן שיפוט ערכי, אלא הבחנה פשוטה. כאשר אוונגליסטים באים במגע עם תרבות הצריכה הסובבת אותם, ברור שהם שואבים עמוקות מכמה מהפגלים המזינים את הנהגה. וכפי שקורה בשעת מפגש בין חזית חמה וקרה, היוצר סופת רעמים, כך גם ההתמזגות של שני הכוחות התרבותיים החזקים הללו יוצרת דיסוננס וקונפליקט.¹⁵

ילדינו מתמודדים ברובם עם קונפליקט דומה. השאלה המורכבת של זהות אישית, השתייכות חברתית ונאמנות למסורת משותפת לנוער היהודי הדתי ולקהילות מסורתיות לא-יהודיות המבקשות להתאים את עצמן במידה מסוימת לחברה המודרנית.

'חיסון' ילדינו

לרשותם של יהודים שמחויבים להקניית ערכים מסורתיים בעולם מודרני עומדות גישות שונות. הרב שמשון רפאל הירש מפרש את אבן היסוד של החינוך היהודי, "חִנּוּךְ לנער על פי דרכו" (משלי כב, ו), כהוראה להכין את הילדים לדרכם העתידית בחיים. הרש"ר הירש שואל אם הורים אמורים לעודד מעורבות בעולם המודרני או פרישה ממנו. הוא קורא לשתי הגישות הללו 'התחסנות' ו'התבדלות'.¹⁶

הורים רבים בוחרים בגישה שאפשר לתאר אותה כהתבדלות. גישה זו מכירה בהשפעתה המסוכנת של התרבות הכללית על ילדים, תרבות הסותרת את הנורמות המסורתיות במיוחד בתחומים של צניעות, מיניות ומערכות יחסים. הדוגלים בהתבדלות מבקשים להגן על הילדים באמצעות הרחקתם מהשפעות מזיקות אפשריות. התבדלות דורשת מניעת חשיפה לסרטים, למדיה חברתית, לאינטרנט או לאמצעי תקשורת אחרים, ולמסרים שעלולים להסיט את הילדים מן המסלול הדתי. כדי שגישת ההתבדלות תצלח, יש צורך בהסתגרות מוחלטת מהחברה הסובבת. לא ניתן ליישם גישה כזו בחברה דתית מודרנית, המאמינה בחשיבותה של המעורבות בחברה הכללית. כהורים, כולנו שואפים לגונן על ילדינו מפני סכנות. אבל הדבר כמעט בלתי-אפשרי. לפי הרש"ר הירש, ילדים המבודדים מחשיפה לסביבה החיצונית יהיו פגיעים הרבה יותר כשיגיעו בסופו

איך לדבר עם ילדינו על מיניות ואינטימיות

של דבר לסביבה כזו, ואילו ילדים הנחשפים באופן מבוזר לסביבה החיצונית יהיו מסוגלים להתמודד עמה בשעת הצורך. לפיכך, הוא מציע שנחסן את ילדינו מפני רעיונות המוגדרים ליהדות באמצעות מתן תשובות משמעותיות באופן יזום והדרגתי, בעניינים שבהם הם עלולים להיתקל.

רש"ר הירש ודרך ההתחסנות

- ♦ להכיר בעובדה שילדינו ייחשפו בסופו של דבר להשפעות חיצוניות
- ♦ לחנך נגד רעיונות שסותרים את היהדות, באמצעות מתן תשובות משמעותיות לשאלותיהם של ילדים בענייני אמונה ומעשה
- ♦ להציב גבולות ברורים לחשיפה ולהתנהגויות מקובלות בהכוונת ההורים.

על פי גישה זו, ההורים נדרשים להכיר בכך שילדיהם ייחשפו בסופו של דבר לרעיונות ולערכים בעלי טבע חילוני, ושעליהם מוטלת האחריות ליזום שיחה עם ילדיהם על תפיסתה של היהדות בנושאים הללו. גישת ההתחסנות מאפשרת חשיפה לתרבות המודרנית כל עוד היא מלווה בחינוך שעוזר לילדים לזהות את המסרים והמשמעותיות שמציגה אותה תרבות, ולהיות מודעים אליהם. הרב יצחק בלאו, מחנך דתי בן־זמננו, ממחיש את החשיבה הביקורתית שיש להפעיל בשעת צפייה בסדרות ובסרטים. הוא מעלה כמה שאלות שהורים יכולים לשאול את ילדיהם:¹⁷

למי יש סיכוי טוב יותר להצליח באמצעי התקשורת – לאישה בעלת כישרון משחק, או לאישה יפה? למה לשחקניות בגיל העמידה מוצעים פחות תפקידים ראשיים? חלק מהנושאים הללו נכונים גם עבור שחקנים ממין זכר, אך ההחפצה של נשים דווקא עדיין נפוצה יותר כיום. המסר הישיר שהסדרות והקולנוע מעבירים לנו חדשות לבקרים הוא שבסופו של דבר, המראה הוא שקובע.

עתה, לאחר שזיהינו מסרים שליליים חוזרים, נוכל להציע אלטרנטיבה לערכים שמציגים אמצעי התקשורת המודרניים. הורים ומחנכים צריכים להגדיר בבידור את האתגרים הכרוכים בניהול חיים מודרניים וחיים דתיים, ולהביע באופן חד-

פרק 1: למה לדבר עם ילדינו על מיניות?

משמעני את ערכה של הדרך היהודית המודרנית. יתרה מזאת: הורים צריכים להציב לילדיהם גבולות ברורים בענייני צניעות, מיניות ויחסים. הגבולות הללו מעבירים לילדים מסר של אהבה וכבוד, ומפגינים מחויבות עמוקה כלפי המסורת. אם אלו יוצגו כראוי לילדים מגיל צעיר, הם יסכימו, בעזרת השם, לגבולות שיקבעו להם הוריהם.

כשאברהם נצטווה לגרש את ישמעאל, התורה אומרת: "וַיֵּרַע הַדָּבָר מְאֹד בְּעֵינֵי אַבְרָהָם, עַל אֹדֶת בְּנוֹ" (בראשית כא, יא). רוב המפרשים הקלאסיים מבינים שהמילה "בנו" מתייחסת לישמעאל, אבל הרש"ד הירש מציע הבנה אחרת כדי להדגיש עניין מסוים. לדבריו, המילה "בנו" מתייחסת ליצחק ולא לישמעאל. אברהם חשש שבלי החשיפה להשפעה השלילית של ישמעאל ובלי הצורך להתמודד עם ההתנהגות שלו, דמותו הטהורה של יצחק לא תחוסן, והוא יושפע יותר בקלות מהתנהגויות שליליות.

הבחנה בין חינוך ללמידה

הבה נהיה כנים לרגע ונודה שמה שאנחנו מנסים ללמד אינו תמיד זהה למה שהילדים לומדים בפועל. בחינוך יש מסרים חשובים שאנחנו מקווים להעביר, גישות, ולפעמים אפילו מילים שבהן מנסים הורים להשתמש כדי להקנות רעיונות וערכים שונים. למידה, לעומת זאת, מתייחסת לתוצאות הממשיות. אי אפשר פשוט להניח שאם אנחנו, כהורים, אמרנו את מה שחשוב לדעתנו לומר, או אפילו אם קיימנו שיחות אינטראקטיביות עם ילדינו ושיתפנו אותם ברעיונות משמעותיים בעינינו, אזי הם ספגו בהכרח את המסרים שקיוונו להעביר להם. עלינו לחזור שוב ושוב לנושאים החשובים, לשאול את ילדינו שאלות כדי לאמוד מה הם הפנימו, ובשעת הצורך לחשוב כיצד להציג את הרעיונות שלנו באופן אחר. יהיה זה תמים מצדנו לחשוב שכל מה שאנחנו מלמדים אכן נקלט. יש למצוא הזדמנויות רבות ושונות לחנך את ילדינו ולהתייחס לנושאים במגוון של אופני למידה, וכך למקסם את קליטת החומר הנלמד.

עלינו למצוא שפה שבה נוכל לדבר עם ילדינו על מיניות מגיל צעיר, משום שתפקידנו כהורים הוא בין היתר להציע מבט על מיניות המבוסס על המסורת היהודית. לפעמים קשה לפתוח בשיחות כאלה. לעיתים קרובות לא ברור לנו לא רק איך ומתי לדבר עם ילדינו, אלא גם מה אנחנו רוצים לומר, במיוחד כשהילדים מתבגרים. ובכל זאת, גם שיחה לקויה עדיפה על העדר שיחה, צורת תקשורת שלילית כשלעצמה. בנוסף, עלינו להעניק לילדינו פרספקטיבה, הסבר מדוע המסורת יקרה לנו, ומדוע אנחנו מוסיפים להוקיר את

איך לדבר עם ילדינו על מיניות ואינטימיות

המחויבות ולהתמודד איתה, אף שהיא לפעמים מאתגרת. יתרה מזאת: עלינו לעזור לילדינו להבין שהקב"ה סלחן, ואף שאנחנו מחנכים אותם לבחור בדרך המסורתית, הדרך לחזור לה' תמיד פתוחה בפניהם, גם אם הם קיבלו החלטות שאינן נכונות כל כך בתחום הזה. אפשר תמיד להחליט מחדש, להתחיל שוב ולשנות כיוון – מגיע לילדים שלנו לשמוע מאתנו את כל זה.

יחסו של נוער דתי מודרני להלכה

כי זה משהו שעושים שהוא קשה ומאתגר, ואם את כאילו לא מבינה למה, את תרגישי כאילו "כבר לא אכפת לי, כי אף אחד לא מסביר לי את זה". וגם לומר למישהו "אני לא מוכנה לחבק אותך", כאילו, "אתה ידיד טוב שלי אבל אני לא אחבק אותך" – את צריכה משהו שיתמוך בך. לא הייתי עושה את זה לידיד שלי וזה מביך בשבילו ולא הייתי עושה לו את זה אם לא הייתה לי תמיכה, סיבה...

(תמרה, 16)

הנימוק החמקמק – נוער דתי מודרני חשוף חשיפה גדולה לאמצעי התקשורת שמקדמים מין מזדמן. לכן, בני נוער נוטים לחפש נימוקים מוצקים לדרישות ההלכתיות, כדי לחזק את המחויבות שלהם. כשאנחנו מסבירים שקיום ההלכות הנוגעות לקשר פיזי בין המינים (המוכרות כ'שמירת נגיעה') מחזק את קשר הנישואים העתידי, אנחנו טוענים שבטווח הארוך כדאי לציית להוראות אלו. הרעיון שלפיו יחסים פיזיים בשלב מוקדם עלולים לפגוע בכריאות המינית בעתיד בהחלט מרתיע את אלו שמודעים למלאכותיות המאפיינת את יחסיהם של אחרים, יחסים שמתמקדים יותר בפן הפיזי מאשר בפן הרגשי העמוק. ועדיין, רבים עשויים להיווכח כי גם אם הנימוק הזה משכנע באופן תיאורטי, הרי כשמדובר במערכת יחסים ממש, התועלת העתידית האפשרית של שמירת נגיעה אינה גורמת להם להקפיד על ההלכה בהווה. קשה להילחם בפיתוי המידי של מערכת יחסים גופנית באמצעות תקווה רחוקה לנשיקה ראשונה בחדר הייחוד. צריך לתת לנוער שלנו סיבות להתאפק כבר עכשיו: למען הקרושה בחייהם הנוכחיים, למען התפתחותם האישית, המחויבות לשמירת ההלכה, ערכו של הריסון וכן הלאה. בסופו של דבר, המחויבות צריכה לבוא גם מתוך העיקרון של עבודת ה', קבלתו של אלוקים כמנהיג האולטימטיבי וקבלת רצונו כגורם מחייב. שילוב רעיון זה בחינוך שאנו מעניקים לילדינו מגיל צעיר, יכול לעזור

פרק 1: למה לדבר עם ילדינו על מיניות?

להם לקבל את הסטנדרטים שההלכה מציבה כנורמה הדורשת מחויבות, ושאי אפשר לכופף אותה.

חינוך בתחום זה הוא הכרחי, משום שאם תידרש הצדקה לכל אחת מהמצוות, אזי המחויבות הדתית האישית של ילדינו תהיה תלויה בנימוקים. לפעמים, כאיזון להשפעה הנרחבת של החיים המודרניים, בני נוער דתיים מודרניים מבקשים טיעון החלטי שיוכיח להם שהחיים הדתיים אכן ראויים ומסוגלים להתחרות בשוק הרעיונות של המתבגרים. בני נוער דתיים, כמו בני גילם החילוניים, מוצפים כל הזמן ובתת-מודע במחשבות על מיניות ועל מערכות יחסים. הם נמצאים בשיחה מתמדת עם עצמם על הדימוי שלהם, על בגדיהם וכיצד הם רוצים להצטייר בעיני האחר או מול העולם, ועל רקע זה הנימוקים לצניעות ולשמירת נגיעה לרוב אינם תומכים תמיכה מספקת כדי להצליח לעמוד בפיתויים הגופניים. הילדים שלנו זקוקים לחיזוק שמעניקה האמונה.

המגבלה של הנימוק

טעמי המצוות, כלומר, החיפוש אחר ההבנה של המצוות, הם חלק חשוב מן המסורת היהודית, אך הצורך בנימוקים ובהסתמכות הבלעדית על ההיגיון אינם מועילים לילדינו. את ההלכה היהודית אי-אפשר תמיד להסביר ולפרש כך שתתאים לפרספקטיבה המשתנה של החיים המודרניים. חלק חשוב מהחיים הדתיים הוא היכולת לקבל את חוסר ההיגיון שמצוי לפעמים בהלכה היהודית, ולצורך זה עלינו לחנך למחויבות פנימית להלכה. גישה כזו תעזור לצעירים לשמור על מחויבות גם כשהם נתקלים בהלכה שאי-אפשר 'לייפות' אותה באופן שתתאים להלך הרוח המודרני. אחת המטרות שלנו כהורים היא לפתח את המחויבות של ילדינו למערכת כולה, ולעודד מחויבות גם כשקשה להבין את ההלכה ויש לקיים אותה מתוך תחושת חובה.

לפעמים אפשר להציע את החכמה שבשיטה, במקום נימוקים למצוות ספציפיות. אבל מגבלות ההיגיון קיימות גם ביחס לשיטה כולה. הצורך להגביל את השימוש בהיגיון בחינוך לשמירת מצוות נובע מכך שנימוקים עלולים לעקור את עצם מהותה של המצווה השמימית. עלינו ללמד את ילדינו גם להיענות לקריאה מסיני, לחיות חיים של ציווי, לא רק אם וכאשר הציווי תואם את האינטרסים שלנו. החברים בקהילה דתית חייבים לפעמים לקבל את התשובה "כי זו חובתכם", ולהשלים עימה.

איך לדבר עם ילדינו על מיניות ואינטימיות

ערכה של התמודדות דתית

אלוקים מכיר בכך שאנחנו בני אדם, ושנאנחנו מתמודדים עם עניינים שמשלבים בין גוף ונפש, במיוחד כשמדובר במיניות. למעשה, היהדות קוראת לנו להשתמש בקושי כהיבט משמעותי של ההתפתחות הדתית שלנו. הגאון מווילנה כותב:¹⁸

כי מה שהאדם חי הוא כדי להיות ממושמע ולהחזיק את עצמו חזק ותמיד להתחזק. ואם לא יתחזק, למה לו חיים?

לפי הגאון מווילנה, תהליך של צמיחה אישית מתמדת הוא חיוני לקיומו של אדם. צמיחה בצורתה הטובה ביותר מגיעה מתוך מאמץ מתמיד להביט פנימה, להבין מה יש לשנות כדי לשפר, ואז לעבוד על השינוי. ספר משלי מלמד אותנו גם הוא שכשאדם נמצא במחזוריות של נפילה וצמיחה, הוא נחשב צדיק, כפי שנאמר: "כי שבע יפול צדיק וקם" (כד, טז). הצדיק בפסוק איננו אדם מושלם שאינו חווה קונפליקט בחייו הדתיים, אלא אדם שנמצא בתהליך של היווצרות; נאבק לקום ולהתחיל מחדש שוב ושוב, אם יש צורך, אבל נחוש להוסיף לנסות ולטפס לגבהים רוחניים נעלים יותר. מכאן נוכל להבין שגם כשאננו מצליחים לקיים את המצוות כפי הנדרש, אל לנו לוותר. לפעמים המאמץ הדרוש להתגבר על היצרים האנושיים הוא עצום, אבל חז"ל מדגישים את חשיבותה של ההתמודדות, ושלפעמים דרך הנפילה נצליח, בסופו של דבר, להרים את עצמנו למעלה גבוהה יותר מזו שהיינו מגיעים אליה אלמלא הנפילה.¹⁹ התורה ניתנה לבני אדם, וחלק חיוני ממהותנו כבני אדם הוא השאיפה המתמדת להיות אנשים טובים יותר ולהגיע לרמות גבוהות יותר של קדושה. החיים נועדו להיות תהליך, ולפיכך עלינו להמשיך לנסות לצמוח מבחינה דתית ורוחנית בכל מעשינו.

לשמור על פרספקטיבה

הבחירה להיות חלק מהעולם המודרני ועדיין להישאר מחויבים לסגנון חיים של שמירת מצוות יוצרת אתגרים רבים. הדבר בא לידי ביטוי במיוחד בתחום המיני, שבו הנורמות שלנו שונות מאוד מאלו של התרבות המודרנית, ואנחנו עשויים למצוא את עצמנו בקונפליקט עם הלך הרוח המודרני. כשאנשים אינם מצליחים לקיים את ההלכה כראוי, הם עלולים להרגיש אשמים. אפשר להבין את תחושות האשמה הללו, אך חשוב שלא לאפשר להן למנוע את המשך החיפוש אחר אלוקים. אלוקים אוהב את כל בני האדם, מביין את הקשיים שלהם ונוהג ברחמנות כלפי יהודים שמנסים לקיים את מצוותיו, גם אם הם עדיין אינם

פרק 1: למה לדבר עם ילדינו על מיניות?

מצליחים לקיים אותן באופן מלא. תנועה לכיוון של קדושה היא מאמץ שנמשך כל החיים, ולפעמים המשימה של קיום מצוות כהלכה קשה מנשוא. לאלו שעדיין נמצאים בתהליך של קבלת עול מצוות, החשוב הוא להמשיך לנוע בכיוון הנכון. חשוב גם להבין שהשטח שבו אנו מנסים לנווט הוא שטח מורכב. אנחנו חיים בעולם מודרני ודתי כאחד. איננו תומכים בהפרדה מוחלטת בין בנים לבנות, ולדעתנו, מינון בריא של שילוב ניטרלי בין המינים ועבודה משותפת בסביבה נוחה אף עשוי לתרום מאוד להסדרת היחסים בין גברים לבין נשים. אבל תחום היחסים בין המינים טומן בחובו מורכבויות רבות. גברים ונשים נבראו עם משיכה פיזית חזקה זה לזו, משיכה שהיא טבעית ובריאה, אבל כזו שיש לשמור אותה, לפי ההלכה, לחיי הנישואים. על כל פנים, קשה מאוד לשלוט ביצר הטבעי הזה.

חז"ל הבינו וכיבדו את היצר, ולכן יצרו גדרות בניסיון להגן על אנשים מפני עצמם. חובתנו כיהודים שומרי מצוות להתייחס לגדרות הללו ברצינות, ולהפגין אחריות בקשרים שאנחנו מתירים לעצמנו עם בני המין השני. הגדרות הללו עלולות לפעמים ליצור תחושה של שרירותיות ("מה רע בחיבוק?"), אך יש בהן תועלת. ההחלטה שמותר לנשק אדם אחד ואסור לנשק אדם אחר יוצרת מציאות מסובכת. חז"ל העדיפו ליצור עבורנו מערכת של חוקים, ולדרוש מאיתנו לציית לה, בכל הרמות. לעיתים קרובות, החלטה מינורית בשלב מוקדם ("לא אלך למסיבות שיש בהן אלכוהול") מונעת את הצורך לקבל החלטות קשות הרבה יותר בהמשך ("כדאי לי לעזוב את המסיבה הזו, אבל כולם נהנים כל כך ונראה לי טיפשי לסרב"). אם נוצרים קשיים, וקיום צווי התורה ברמה המחמירה ביותר הופך לאתגר, עלינו לחשוב מה יכול לעזור לנו לקיים אותם תוך כדי החיים בעולם המודרני.

כדאי להביא בחשבון שאם איננו מתייחסים ברצינות הראויה לסייגים ההלכתיים של חז"ל, ומחליטים שאנו יכולים ליצור גבולות בעצמנו, אנו עומדים בפני תהליך מתיש הדורש בחינה עצמית מתמדת. ייתכן שיהיה פשוט יותר להקפיד על דברי חז"ל.

מושג התשובה

המילה 'חטא', המשמשת בדרך כלל לתיאור כישלון בקיום מצוות, פירושה גם 'החטאה'. הדימוי הוא של אדם היורה חץ למטרה ומפספס. מה עושה היורה? הוא מבחין בטעות שלו, מכוון מחדש, שולף עוד חץ ויורה שוב. התשובה היא למעשה חזרה למסלול הנכון, לעצמי האמיתי ולא לאותו חלק שלנו שמשתלט

עלינו ומאיץ בנו להקשיב ליצרים שלנו ולא לתחושה של עשיית הטוב. לפי הרב סולובייצ'יק, את מושג התשובה אי-אפשר לתפוס באופן רציונלי משום שהוא בעצם אינו מבוסס על ההיגיון.²⁰ התשובה היא מתנה שאלוקים נתן לבני האדם כדי לעזור להם להתפתח בתחום הרוחני. אלוקים, שברא אותנו עם יצר פיזי כמו גם עם נשמה רוחנית, יודע שלפעמים שני ההיבטים הללו של בני האדם מתנגשים, ושלא תמיד אנו מצליחים להתגבר על היצר שלנו ולקיים את מצוותיו. התשובה מאפשרת לנו להתאמץ באמת לשפר את דרכינו, כמו גם להודות כשאנחנו 'מחטיאים את המטרה' ולנסות להתכוון מחדש ולחזור לדרך הנכונה. לכן התשובה היא חלק כה חשוב במסורת היהודית. התהליך שבו אנו הופכים לאנשים בעלי משמעת עצמית הנאמנים לאמונתנו, המסוגלים לעשות את מה שמותר לנו ולהימנע ממה שאסור לנו על פי ההלכה היהודית, הוא מסע שנמשך כל החיים, ויש בו עליות ומורדות. התשובה מזכירה לנו שאנחנו תמיד יכולים לנסות להשתפר ושאלוקים תמיד נכון לקבל את מאמצינו המחודשים. זוהי משימתו של יהודי שומר מצוות.

קביעת מטרות והצבת גבולות

הטלת משמעת היא לעיתים אחד התפקידים המאתגרים ביותר בהורות, אך היא גם חלק חיוני ממערכת היחסים בין הורים לילדים. משמעת איננה רק הצבת גבולות וקביעת מגבלות. יש בה גם מסרים חיוביים, כגון: הצבת יעדים ויצירת אתגרים מתוך תחושת ביטחון שמשררת לילדים את המסר: "אתם מסוגלים לעשות את זה!". הצבת מטרות ברורות וישימות לילדינו יכולה להשפיע מאוד על עידוד הצמיחה. הצעד הראשון שלנו במאמץ הזה הוא להבהיר היטב את הציפיות שלנו מילדינו וללמד אותם אסטרטגיות להצלחה. משום שהורים נוטים להימנע מכך כשמדובר בצניעות, במיניות ובמערכות יחסים, הילדים שלנו לא תמיד מבינים כיצד היינו רוצים שהם יתנהגו. לפיכך, עלינו ליצור ולהגדיר ציפיות ברורות בכל תחום – כיצד באה לידי ביטוי הצניעות במשפחה שלנו, הן אצל בנים והן אצל בנות, כמו גם הציפיות שלנו מן הילדים שלנו כאשר הם נמצאים בחברה מעורבת.

כדי שנצליח לחנך את ילדינו בהתאם לכל העקרונות הללו, עלינו להבהיר תחילה לעצמנו כמה עניינים מעורפלים מעט. בפרק הבא נתחיל לעיין בתפיסה היהודית ביחס למיניות.

פרק 1: למה לדבר עם ילדינו על מיניות?

בפרק זה דיברנו על:

- חשוב לדבר עם ילדינו על אינטימיות ומיניות כחלק מהקניית ידע על התפתחות, וכדי להקנות ערכים דתיים.
- חינוך יעיל מתחיל בגיל צעיר, במיוחד בתחומים שבהם עלולים להיווצר קונפליקטים.
- העובדה שבני אדם נבראו בצלם אלוקים פירושה שיש לנו טבע ייחודי, שהוא שילוב של הצד הפיזי עם הצד הרוחני.
- התרבות המודרנית, ובמיוחד תרבות המדיה, משפיעה על ילדים דתיים מודרניים ומכשירה התנהגויות שנחשבות לפסולות על פי ההלכה היהודית, ובכלל זה התייחסות אגבית ומתירנית ליחסי מין.
- רש"ר הירש מציע את הגישה החינוכית של ה'התחסנות' כדרך לחיות חיים דתיים מחויבים בעולם מורכב.
- הורים צריכים להיות מודעים לכך שילדיהם אינם קולטים תמיד את המסרים שהם מנסים להעביר להם. בדרך כלל יש צורך בהרכה שיחות.
- היהדות מכירה בערכו של הריסון כמו גם בערכה של ההתמודדות הדתית, משום שהם מובילים בדרך כלל לצמיחה דתית.
- היהדות משלבת את מושג התשובה כעיקרון מרכזי, המכיר בכך שהטבע האנושי נכנע לפעמים לפיתויים, ומציע את האפשרות להשתפר בהתמדה ולגדול מבחינה רוחנית.
- משמעת עצמית היא דרך לחיות חיים בעלי מחויבות למערכת ערכים ולסטנדרטים שמעבר ל'אני'. משמעת עצמית היא חלק אינטגרלי מחייו של יהודי שומר מצוות.